

A romániai magyar nyelvű történelemkönyvek Erdély képe

2020-ban, a trianoni békediktátum 100. évfordulóján különös jelentőséggel bírnak azok a tanulmányok, amelyek az elszakított területek magyarságának lehetőségeiről, mindennapjairól vagy jelen esetben oktatásáról írnak. Fontos megértenünk, hogy amíg nekünk az anyaországban az anyanyelvünkön zajló tanítás megszokott, bevett velejárója az oktatási rendszernek, addig keleti szomszédunknál ez még egy évszázad elteltével sem ilyen magától értetődő, habár a román alkotmány is biztosítja a Románia területén élő kisebbségeknek az egyenlő minőségű, saját nemzeti anyanyelvükön történő oktatás jogát, ez a gyakorlatban mégis sok esetben csorbulhat. Ugyanakkor a romániai közoktatásban tanulók jelentős mértékű számbeli csökkenésével párhuzamosan a magyar nyelven tanulók arányainak változásában részben pozitív trendek figyelhetők meg. A magyar oktatásban részt vevők aránya a teljes romániai iskolai populációra vetítve az 1996-os, 4,6%-os mélypont után szinte folyamatos növekedést mutatott a 2010-es évek elejéig. Ezt követően egy stagnálási periódus következik, a magyarul tanulók aránya a közoktatásban az elmúlt években 5,1–5,2% között ingadozik, ami továbbra is elmarad a népeségen belüli 6%-os magyar anyanyelvi aránytól.¹

Az utóbbi években a magyar nyelvű tankönyvek hiánya jelentette a romániai magyar oktatás legegyszerűbb problémáját. 2019-ben a hetedikes évfolyamnak változtattak a tantervén, az új tankönyvek – a nyomtatás mennyisége vagy a fordítás hiánya miatt – az évkezdés után két hónappal sem érkeztek meg az iskolákhoz.² Ez nem egyedülálló eset a román oktatási rendszer történetében, 2017-ben ugyancsak a fordítási munkálatok elmaradása miatt az ötödikeseknek nem jutott időben a magyar nyelvű tankönyvekből, ők a tanév első két hónapjában csupán a magyar nyelvű útmutatókra hagyatkozhattak.³ A romániai magyar gyerekek többsége eddig többféle tankönyv közül is válogathatott, azonban 2018-tól magyarországi mintára a Román Oktatási Minisztérium is áttért az egységes állami kiadó által nyomtatott tankönyvek rendszerére. A magyar gyermekek így az olyan korábbi, a 2000-es évek elején induló, majd 2006-ban megtorpanó tanügyi reformok következtében létrejövő kiadók, mint a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének gyámsága alatt működő Erdélyi Tankönyvtanács⁴ által létrehozott Ábel Kiadó⁵ által kiadott tankönyvek helyett ezentúl a Román Állam által kiadott tankönyvekből tanulhatnak, amelyek minősége egyáltalán nem tükrözi a korábban vegyesen összeválogatható román és magyar nyelvű tankönyvekét. A román oktatási rendszerben tanulók jórészt még mindig külön évfolyamokon tanulnak egyetemes és román történelmet. Románia történelmével rendszerint egy-egy ciklus lezáró évében, így negyedikben, nyolcadikban és végül tizenkettedik osztályban foglalkoznak. Munkámhoz a 2018 óta központosított rendszerben a Romániai Oktatási Minisztérium által kiadott általános iskolai romániai magyar történelemkönyveket szeretném megvizsgálni. Írásomban arra keresem a választ, hogy hogyan látják a Romániában kiadott magyar nyelvű általános iskolai történelemkönyvek Erdélyt, milyen képet alkotnak történelméről és kulturális berendezkedéséről, illetve, hogyan látják mindebben a magyar kisebbség szerepét. A magyarok megjelenésével és a róluk alkotott magyarságképpel a romániai magyar nyelvű tankönyvekben 2018-as cikkében már a transindex.ro is foglalkozott.⁶ A téma kiterjedtsége miatt írásomnak nem célja a tankönyvek általános történelemszemléletének értékelése. Ezzel kapcsolatban

érdemes felhívni a figyelmet Zahorán Csaba 2009-ben a pécsi Kutatási Füzetekben megjelent *Rivális nemzeti narratívák* című tanulmányára, amelyben a szerző a központosítás előtti román tankönyvpiacra fellelhető tankönyvek történelemszemléletét hasonlítja össze a magyar tankönyvpiac hasonló könyveivel.⁷ Munkámban három tankönyvet elemzek majd, ezek a tankönyvek a Román Oktatási Minisztérium által kötelezően előírt tankönyvek közé tartoznak és az általános iskolai történelemoktatáshoz használják fel őket. Habár a tankönyvek egymás után következnek, hiszen negyedik, ötödik, és hatodik osztályos könyvekről van szó, szemléletmódjuk, módszertanuk és minőségük mégis jelentősen eltér egymástól.

(*A tankönyvekről*) A negyedik osztályos, Cleopatra Mihăilescu és Tudor Pițilă által szerkesztett, az Aramis Kiadónál megjelent tankönyv⁸ összességében egy a történelemtudományba bevezető jellegű munka, amely inkább a források diákokkal való megismertetésére koncentrál, azonban az általa felhasznált források nem állják meg önmagukban a helyüket, hiszen sokszor pontatlanul jelennek meg az idézetek között, továbbá a hozzájuk rendelt forráskritika objektív jellegű vagy egyszerűen nem kap helyet a könyvben. A vizsgált tankönyvek közül talán ez a legrosszabb minőségű, a magyar fordítások hibásak, a könyvet nyomtatási hibák és elírások tarkítják. Különösen problematikusak a könyv térképes ábrázolásai, melyeken Erdélyt a Magyar Királyságtól különálló, a vajda uralma alatt álló román területnek mutatják be. Az 1918-as gyulafehérvári gyűlés utáni térképvázlat egyenesen úgy mutatja be Erdélyt, mintha a gyűlés határozata után egyből módosultak volna határai. A tankönyv teljes egészében Románia történetére fókuszál, narratívája a nemzeti román történetírás szemléletmódját tükrözi (géta–dák származás, három román fejedelemség, nagy egyesülés). A tankönyv négy nagyobb egységben, kisebb leckékre bontva, az őskortól kezdve a jelenkorig, az európai uniós csatlakozásig tárgyalja Románia történelmét: *I. Múlt és jelen, ami körbevesz, 2. Történelmi korszakok. Tettek, emberek, történelmi helyszínek, 3. Történelmi korok. Történelmi események, személyiségek, helyek, 4. Kultúra és örökség.*

Az ötödik osztályos tankönyv Stan Stoica és Dragoș Sebastian Becheru szerkesztésében a CD Press kiadónál jelent meg.⁹ A tankönyv lényegében az egyetemes történelemmel foglalkozik, a negyedik osztályos könyvből ismerős példákat a bevezető fejezetben, ismétlés jelleggel, de kiegészítve közli, és a 16. századig jut el az egyetemes világtörténelem tárgyalásában. A tankönyv már nyolc fejezetben, az őskortól a középkorig tárgyalja az egyetemes történelmet: *I. fejezet: A történelem abc-je. (sic!) A múlt rekonstruálása, II. fejezet: Őskor, III. fejezet: Ókori Kelet, IV. fejezet: A görög civilizáció és a hellenizmus, V. fejezet: A római világ, VI. fejezet: A géta–dákok, VII. fejezet: Az iszlám civilizáció, VIII. fejezet: A középkori Európa.* A román történelem, itt beleértve Erdély történetét is, csak helyenként, kiegészítő jelleggel jelenik meg benne, az utolsó fejezet rész Kulturális sokszínűség a román világban címmel tárgyalja a középkor végi Kolozsvár és Brassó történetét. Ebben a részben a román fejedelemségek, román országok kifejezést már felváltja a román világ fogalom, ebben a román etnikai népesség kulturális kiterjedése és ráhatása alapján beszél Erdélyről, mint a magyar uralom alatt élő, de románok lakta régió kiemelkedő államalakulatáról.

A hatodik osztályos tankönyv Magda Stan szerkesztésében a Didactica si Pedagogica, azaz a Román Oktatási Minisztériumi sajtó kiadásában jelent meg.¹⁰ A tankönyv négy fejezetben folytatja az egyetemes, és érintőlegesen a román történelem tárgyalását a földrajzi felfedezések korától a 19. századi nemzeti ébredés koráig: *I. fejezet: Utazók és utazások – Európa és az Újvilág, II. fejezet: A modern gondolkodás születése, III. fejezet:*

Egy új társadalom irányába, IV. fejezet: A nemzetiségek évszázada. Habár a hatodik osztályos tankönyv is hűen követi a román nemzeti történelemszemlélet narratíváját, a könyv Erdély esetében a humanizmust és az itáliai reneszánsz beszivárgását emeli ki, majd az 1848-as forradalmakat tárgyalja, mindkét esetben a románok lakta területek fogalmat használja, amelybe román ajkú népessége folytán maga Erdély is beletartozik. Az 1848-as forradalmak esetén csupán a havasalföldi és moldvai eseményekre koncentrálnak.

(Erdély és a dákoromán kontinuitás elmélet) A román nép kialakulásával kapcsolatban a negyedik könyv a 44. oldalon ezt írja: „*A romanizáció folyamata több évszázadon át tartott a Kárpátok, a Duna és a Fekete-tenger térségében, a népvándorlások közepette. A dáko-római népesség beolvastotta a vándornépeket. A Kr.u. VIII. század végére [sic!] kialakult a román nép, mely román nyelven beszélt. Ez a nyelv római eredetű, de megőrzött dák szavakat. Ugyanakkor bekerültek a beolvastott vándornépek szavai is a román nyelvbe... Kr. u. a IV. században a Római Birodalomban államvallássá nyilvánították a kereszténységet. Ezt követően hittérítők terjesztették a keresztény tanokat Dacia provinciában is. Elmondhatjuk tehát, hogy a román nép kereszténynek született. A román nép és nyelv kialakulásának folyamatát etnogenézisnek nevezzük.*”¹¹ A kereszténynek született román nép egyértelműen túlzó megállapításától eltekintve a dákoromán kontinuitást először a 15. századi itáliai humanista történetírás neves alakja, Gian Francesco Poggio Bracciolini veti fel, majd ebben követi őt Antonio Bonfini is, aki a románokban Traianus legionáriusainak leszármazottait látta.¹² Az erről szóló vita a 19. század román nemzetépítése során kerül újból előtérbe, hívei azt vallják, hogy Dacia romanizált lakossága az áttelepülés helyett a hegyek közé menekülve vészelte át a népvándorlást, magába olvasztotta a vándornépeket és a 9–10. században egyesült a Balkánról beáramló vlahokkal. Az elméletet Robert Rösler 1872-ben tételelesen is cáfolta, Rösler szerint a Római Birodalom alatt felületesen romanizált dák eredetű falusi lakosság a betörő dákok bosszújától tartva, az ősi szokásnak megfelelően a sűrű erdőségekbe menekült és hamarosan nyelviileg is beolvadt a visszatérő szabad, és nem romanizált dákok tömegébe.

Az ötödikes tankönyvben a szerzők beemelve a géta–dák rokonságot már bővebben kifejtik a dákoromán elméletet és annak az Erdély történetéhez való kapcsolódását: „*A géta-dákok a románok legrégebbi ősei, akik a trákok hatalmas népéhez tartoztak. A Duna északi részén éltek, a Kárpátok környékén, Románia mai területén. Annak ellenére, hogy a géták és a dákok különböző törzsekhez tartoztak, hasonló nyelvet beszéltek és az anyagi kultúrájukban is sok volt a hasonlóság (hasonló módon készítették eszközeiket, fegyvereiket, edényeiket). A dákok Erdély és a Bánság környékén éltek, míg a géták a Román-alföldön és Dobrudzsában*”¹³ A géták és dákok azonos nyelvűségét először Strabon görög történetíró és földrajztudós jegyzi le, ugyanakkor úgy tartja, a dákok és a géták ettől függetlenül nem egyazon néphez tartoznak, és határozottan elkülöníti őket lakóhelyük szerint: a géták az Istros (Duna) alsó szakaszán, a dákok a felsőn élnek. A géták nyelve Strabon szerint a trákokéval is azonos volt.¹⁴

A román történetírás változásáról a géta–dák és római leszármazást illetően Lucian Boia írt *Romania Borderland of Europe* (Románia, Európa határszaja) című könyvében.¹⁵ Boia szerint a románok római származását, azaz a latinista irányvonalat az Erdélyi iskola erősítette fel, egy olyan kulturális és nemzeti mozgalom, amelynek célja a magyarok és németek történelmi státuszára reagáló sajátos nemzetépítés volt. A 18. század végétől kezdve Samuil Micu, Gheorghe Șincai és Petru Maior a román nép tiszta latin származását hangoztatta, mindent elkövettek azért, hogy a dákokat kiiktassák a román történelemből és a románok latin tisztaságát domborítsák ki. Az Erdélyi iskola nemcsak

a 19. századi Erdély területén, hanem az összes románok lakta területen hatott az 1870 utánig domináns helyzetben lévő latinista irányvonalon keresztül. Boia úgy véli, a latinizmust a nemzeti ideológia 19. századi megjelenése táplálta. A románok addig nem érezték szükségét, hogy egyértelműen elhatárolják magukat a körülöttük lévő szlávoktól. Ortodoxok voltak, akárcsak ők, a vallás és az annak megfelelő kultúra pedig többet számított, mint az etnikai eredet. A románok Boia szerint felfedezik, hogy „*latin szigetet képeznek egy szláv tengerben*”. A latinizmust a 19. század közepe táján kezdik megkérdőjelezni. „*Románia megalapításával (1859), a függetlenség (1877) és a királyság (1881) kikiáltásával a románok azt tapasztalták, hogy egyedül is boldogulnak, önmagukban is képviselnek valamit, nemcsak a rómaiakra támaszkodva. Elismerik, hogy túl kevés tiszta római telepedhetett le akkoriban Dáciában. A telepések vegyes népesség voltak, akiket az egész római világból hoztak. [...] Különösen Hérodotosz gétákat dicsérő szavait idézgetik: »legbátrabbak és legderekbabbak a trákok között« (ezt azonban kiemelték a szövegekörnyezetből; Hérodotosz valójában a géták görögökkel szembeni másságát hangsúlyozta ki, egyfajta primitív beütést náluk és reakcióik sokkal inkább érzelmi, mint racionális jellegét)*” – mutat rá Lucian Boia. Amíg a latinisták a nemzeti történelmet a dák–római háborúkkal és Dácia rómaiak általi meghódításával, a legszélsőségesebb esetben is csak Róma alapításával kezdik, addig Boia szerint a 19. század végétől immár a dákoké az első fejezet. Még 1900 környékén is a domináns diskurzus a rómaiakat helyezte előtérbe. Romániában ekkor javában zajlott a modernizálódás és nyugatiasodás. Róma ennek a jelképe is volt, azonban Mircea Eliade nemzedéke, és a 30-as évek fiatal értelmisége a dákokat már közelebb érezte magához, mint a rómaiakat. Ehhez Nicolae Densușianu fantazmagórikus műve, a *Dacia preistorică* (Őstörténeti Dácia) adta meg a hangot. Densușianu tézise szerint Kr. e. 6000 évvel Dácia volt az európai civilizáció bölcsője és a rómaiak ősei is innen indultak el az Appennini-félsziget felé. Boia úgy véli, a dák örökség túlzott hangsúlyozásának kísérletei a Nyugattal való szakítást és az autokráciába való süllyedést jelentették Románia számára, hiszen a két világháború között erre az értelmezésre támaszkodott a szélsőjobboldal. Majd ugyanezt néhány évtizeddel később, a 70-es, 80-as években a nacionalista kommunizmus élesztette újra. A latin sziget dák szigetté konvertálódott. A Ceaușescu-éra a nacionalizmus fokozódásának szakaszában, 1980 környékén hozta be ismét a dákokat. A Kommunista Párt Történelmi Intézetében, amely addig a munkásosztály és az osztályharc történetével foglalkozott, radikálisan előtérbe kerültek Densușianu tézisei, eltörölve a romanizálódást, ettől kezdve a rómaiak már csak ideiglenes hódítói voltak Dáciának. Mértéktelenül felerősítve a dák civilizáció értékét. Boia szerint a mai általános román történelemszemlélet is itt jutott el végső szakaszába: „*A románok először rómaiaknak tartották magukat, aztán keresztülmentek a dáko-római szakaszon, hogy aztán eljussanak az elrómaiásodott dákokig. A románok ma inkább dáknak tartják magukat, mint rómainak.*”¹⁶ A tankönyvekben egyébiránt mindhárom leszármazástudat egyaránt és egyszerre érvényesül, az ötödikes tankönyv külön fejezetet szentel a románság etnogenezésének, amelyben e három, egymásra épülő származástudatot fejt ki az előbbi tankönyvektől eltérő részletességgel. Eszerint a román nép géta–dák alaprétegből, egy latin/római középrétegből (Kr. u. 1–2. század) és végül egy szláv felsőréteg (Kr. u. 6–7. század) összeolvadásából alakult ki az évszázadok folyamán.¹⁷

(*Erdély és a magyar honfoglalás*) A negyedik tankönyv a 27. oldalon tárgyalja a magyar honfoglalás leírását: „*A magyarok Erdély nyugati részén és a Pannon síkságon telepedtek le a IX. században, és államot alapítottak. Földműveléssel, állattenyésztéssel,*

kézművességgel foglalkoztak. A magyarok a XI. század folyamán Erdélyben is megtelepedtek, ezáltal átalakult a románok életmódja, társadalmi, politikai és vallási szerveződése (sokan felvették a katolikus vallást).¹⁸ Habár az idézett szöveg első része nem részletezi különösebben a honfoglalás eseményeit, mégis helytállóan közli annak idejét és a letelepedett magyarok életmódjáról is hűen számol be, azonban a szöveg második része egyértelműen úgy ír Erdély román lakosságáról, mintha már évszázadok óta a területen élő népcsoport lett volna.

Ezzel szemben, ahogy arra Schütz István is rámutatott, a balkáni vlahokról, más néven románokról az írott forrásokban először Attaleiatész és Anna Komnéné (Alexiosz Komnénosz császár leánya) bizánci krónikások számolnak be a 11. században. A vlahok jelenlétére utaló legkorábbi adatot azonban Jóannész Szkülitész (1050 – 12. sz. eleje) bizánci történetíró közli Történelmi áttekintés című könyvében, amelyben megemlíti, hogy 976-ban a Kastoria és Prespa közötti úton vlah „utazók” megölték a bolgár cáre vicset. Schütz itt megjegyzi, hogy román szó eredeti jelentése egyébiránt (a cal ‘ló’ román szó származékából) ‘lovas’ lehetett, azaz olyan fegyveres lovat jelölt, aki lóháton kísérte és védte a karavánokat.¹⁹ Az ötödikes tankönyv 107. oldalán aztán ismétlődő jelleggel szerepel az alábbi részlet a magyar honfoglalásról és Erdély elfoglalásáról: „A magyarok Ázsiából érkeztek a IX. században, és letelepedtek a Kárpát-medencébe, ahol államot alapítottak. Kelet felé terjeszkedve, elfoglalták a románok által is lakott Erdélyt.”²⁰ Különösen annak fényében érdekes a „román őslakosság” feltételezése, hogy a modern régészet Erdélyben csupán a szlávok jelenlétét igazolja. Ezekről egyértelműen elválasztható román leletanyag a 10. századból nem került elő. Az erdélyi bulgárokról, mint az erdélyi sóbányák birtoklóiról a 892-es források mellett régészeti leletanyag is tanúskodik. Erdély honfoglalás előtti etnikai viszonyairól ennél többet a korai okleveles anyag hiányosságai miatt nem tudunk.²¹

Erdély honfoglalás kori történeténél a negyedik tankönyv a 4. század dokumentumaira hivatkozik, ami alapján három román vajdaságot ábrázol a Kárpát-medence területére: „A IV. században korszakunk dokumentumai megemlíti Menuromot (a Körösök vidékén), Gelu (a Szamosok vidékén) és Glad (a Bánságban) vajdaságát. Ezeket a vajdaságokat támadták meg a Pannóniában letelepedett magyarok. A X-XIII. századok folyamán a magyarok meghódítják Erdélyt, és megtartják a vajdaságot, mint kormányzati formát. Hatalmuk biztosítása érdekében a magyar királyok szászokat és székelyeket telepítenek a vidékre. Ilyenformán Erdély a sokféle kultúra és civilizáció találkozási helyévé válik.”²² A korszak dokumentumai alatt idézett részletek a történetíró Anonymus 13. századi művéből, a Gesta Hungarorumból származnak.

Az 1986-os Erdély története azonban így ír Anonymus Gestájáról és annak történeti hitelességéről: „A honfoglalást ténylegesen biztosító valóságos háborúhoz képest békaegér harcszerű csatákból egyetlenegy sem igazolható. Anonymus regényes figuráit és csetepatéit egyetlen őt megelőző írott forrás sem ismeri, elbeszélését senki sem támasztja alá: sem az egykorú, 10. századi külföldi források, sem a 11. századi magyar őskronika, az ősgeszta (Gesta Ungarorum) néhány jó hagyományt őrző adata. És megint csak ellentmondanak neki a régészeti források is.”²³ Anonymus művével, mint forrással az alapvető probléma az, hogy saját korának, a 13. század elejének Magyar Királyságával szomszédos államalakulatok hatalmát vélte kiterjeszhetőnek a honfoglalás korának Kárpát-medencéjére, mivel, mint kortárs élte meg, hogy 1185-ben a bulgárok a románokkal és a kunokkal szövetségbe lérték a bizánci uralmat, ezért e három népet egyszerre szerepelteti gestájában, a románokat blak néven Glad tartományban. Ugyan a Magyarországgal szomszédos államok közül helyesen csak a lengyelt és a Kijevi

Ruszt nevezi meg, azoknak nem tulajdonít a Kárpát-medencére is kiterjedő hatalmat. Anonymus koncepciója egyébként azért feltételez Erdélyben szláv (sclavus) népességet, amely szerinte római, blak, cseh és bulgár vezetés alatt élt a magyarok előtt, mert a Kárpát-medencét Attila birodalmának tekinti, amely így leszármazottjának, Álmosnak jogos öröksége. Az itt élő népek pedig Attila halála után gyakorolták a hatalmat, amelyeket a magyarok kiszorítottak, így azok szomszédai lettek, Anonymus pedig csak ezeknek a népeknek enged kontinuitást a Kárpát-medencében. Ezek nevét is a saját korában létező országok nevéből vezeti vissza. Továbbá e népek honfoglalás kori vezetőinek nevét Anonymus helynevekből konstruálta meg, mint ahogy azt Gyalu esetében is tette, ugyanis ezek közül egyetlen egy sem fordul elő személynévként az Anonymus által honfoglalás korára használt írott forrásokban, ezek tehát mind őáltala kitalált fantázianevek csupán.²⁴

A 48. oldalon a tankönyv szintén a dákoromán kontinuitás elméletnek megfelelően közli, hogy a románok (akik valójában dákok) a népvándorlás közepette is megmaradtak ugyanazon a területen, mint elődeik. Ugyanakkor romanizációjukat itt már nem említi meg: *„A románok ugyanazon területen éltek és fejlődtek a népvándorlások közepette is. Előbb kisebb egységekbe szerveződtek, ezeket kenézségeknek, vajdaságoknak, megyéknek vagy országoknak nevezték. Ezeket a vajda, a kenéz, vagy a bíró vezette. Idővel ezek az alakulatok egyesültek, hogy megvédhessék magukat. Így jött létre Erdély, Havasalföld, Moldva és Dobruzsza.”*²⁵ Az valóban igaz, hogy a középkori románság megszervezése élén a kenézek és a vajdák álltak, azonban egységbe szerveződésük mögött ott állt a magyar királyi hatalom is, ugyanis az első ilyen alakulatot, mint ahogy Tamás Lajos is rámutatott, az Olténiának nevezett Szörényi-bánságot az Aldunától az Oltig terjedő nyugati területszakaszon a magyar királyok szervezték meg. Munténiát szintén magyar védelem alatt szervezte fejedelemséggé első vajdája: Basaráb, akinek neve Károly Róbert 1324. évi oklevelében jelenik meg először. A másik vajdaságot – Moldovát – is Nagy Lajos magyar király megbízásából szervezte tartományná 1346-ban Drágos vajda. Tehát a tankönyv állításával szemben a román vajdaságok nem a magyar államhatalom ellenében szerveződtek meg, hanem éppen a magyar királyok közreműködésével történt meg. Erdély esetében az „oláh” népeség még a Kárpátokon túli két vajdaság megalakulása előtt kezdett el beszivárogni az országrészbe, mégsem ők szervezték meg az államhatalmat, hiszen ekkor már a magyar vármegye rendszer készen várta őket. Tamás szerint ugyan lehetséges, hogy egyes pásztorcsoportok hosszabb-rövidebb időre már a 11. században is megjelentek a Kárpátok legelőin, de az oklevelek csak 1210-től kezdve említik meg őket. A román eredetű népeség betelepülésének üteme a 14. és 15. században gyorsul fel, ekkor valóban a kenéz és vajda néven említett telepesbíráik vezetésével történik vármegyei területre való telepítésük, ők szabad telepesek módjára beilleszkedtek a társadalom és közigazgatás szervezetébe, s a 14. század folyamán beolvadtak az egységes jobbágy-paraszti osztályba. Ugyanakkor a temesi és krassói románság a szörényi bán, majd meg a temesi főispán, a hunyad-, szeben-, fogaras-, brassóvidékiek az erdélyi vajda, a máramaros-ung-beregi telepesek a vármegyei főispánok hatósága alá kerültek. Az északkeleti határon megtelepedetteknek Nagy Lajos uralkodása idején magyar várnagyok helyett a vármegyében lakó románság által választott máramarosi, ungi, beregi vajdák álltak az önkormányzat élén. A román kerületekben a hatalom a kenézek (kenezii valachi) kezében volt, akik a pásztorok „oláhok” közösségeinek bírái, katonái, közigazgatási előljárói voltak, de már földműves gazdálkodást folytattak, s a magyar földesurak módjára adóztatták és dolgoztatták a pásztorok „oláh”-val

szemben rumunynak (rumun; rumân) is nevezett földmives elemeket. A kenézek a tankönyv megállapításaival ellentétben származásukat tekintve nem egyeznek meg ezen elemekkel, ők jobbára bolgár, délszláv, besenyő, kun eredetűek voltak, akiknek földje később örökbirtokká változott, amit nyomon követett a nemes-kenézi rang megszerzése. A kenézségnek hovatovább előfeltétele lett a nemesség és a katolikus vallás, ezek a nemesek azután beolvadtak a magyar nemességbe, a hatóságuk alá tartozó földműveseket és pásztorokat földesúri hatóságuk alá vetették s földjükre egyéni adományt szereztek. A korai településű kenéz családok ivadékaik közül igen kevesen maradtak meg, vagy tértek vissza környezetük hatása alatt „oláhnak”.²⁶ A negyedik tankönyv a 76. oldalon ír az erdélyi vajdaság magyarok által vélt elfoglalásáról: „A XIII. században az erdélyi vajdaságot a magyarok foglalták el, akik hatalmuk megtartása céljából szászokat és székelyeket telepítettek le.”²⁷ A tankönyv állításával szemben az Erdély területén élő magyaroknak 10. századból régészeti emlékei és 11. századból hiteles írásos emlékei maradtak fenn, az akár 10. századra visszavezethető helységnevekről nem is beszélve.²⁸ Habár az erdélyi közigazgatás megszervezése és fenntartása, egészen a 11. század végéig eltartott, a magyarok semmiképpen sem a 13. században foglalták el Erdély területét, mint ahogyan azt a könyv állítja.

Az ötödik tankönyv ugyanezt a gondolatmenetet részletekbe menően folytatja a 134. oldalon: „Havasalföldiől és Moldvától eltérően, amelyek független román államok voltak, Erdély a magyarok fennhatósága alá került (IX-XI. század), és vajdaságként szervezték meg a magyar királyság keretén belül. Erdély vajdája a magyar király vazallusa volt. Erdély etnikai és kulturális szempontból nagyon sokszínűvé vált. Az őshonos románok mellé a magyar királyság betelepítette a székelyeket (a magyar néppel rokon törzseket) és a szászokat (német eredetű nép).”²⁹

A székelyek betelepülése habár egyes vélemények szerint már a honfoglaló magyarok beáramlásával megtörténhetett (hiszen a sztyeppei nomád népek az újonnan csatlakozott törzseknek mindig az elővéd szerepet szánták), a mai magyar történetírás úgy véli, hogy a székelyek zöme valószínűleg Bihar megyében települt le, ahonnan a 11. század elején Erdélybe költöztek, hogy eleget tegyenek határon kötelezettségüknek.³⁰ A 12. század második felében uralkodó II. Gézának azonban a könnyű fegyverzetű lovas és gyalogos székelyekkel szemben már korszerű páncélos fegyveresekre volt szüksége az erdélyi határvonal megerősítésében. Géza ekkor eltelepítette Nagyszeben környékéről az ott lakó székelyeket, hogy német és kisebb részben vallon telepeseinek helyet biztosítson. II. András is a fegyveres erőt láthatta a Magyarországon átvonuló keresztesekben, a túlnépesedett nyugat-európai régiókból érkező, vagyontalan lovagok és földnélküli parasztok a Rajna–Mosel-vidékéről települtek le Erdélyben az Olt mentén az 1224-ben kelt kiváltságlevélben foglalt feltételekkel. A lovagokban, akik magukat „gréf”-nek, más néven „geréb”-nek nevezték, páncélos katonákat és fejlettebb földművelési technikákat ismerő parasztokat nyert, akiknek adózásukért cserébe az otthoninál nagyobb szabadságot (szabad geréb- és papválasztást, adó- és vámkedvezményeket) adott.³¹ A betelepítésekkel kapcsolatban ugyan helytálló, hogy a magyar királyok erdélyi uralmuk megtartása érdekében mindig szívesen láttak betelepülő vendégeket országukban, azonban fő céljuk velük nem a helyi hatalom megtartása, hanem a határvédelem megszervezése, megerősítése volt a 12. század elején megsokszorozódott kun betörésekkel szemben. A később letelepített lovagok esetében ennek a határvédelemnek a korszerűsítése volt a cél a 12. század végi bizánci betörésekkel szemben. Tehát a betelepítések célja nem az akkor szórványosan már erdélyi területeken megjelenő román pásztornépesség feletti uralom fenntartása, hanem az ország külső betörések elleni védelmének ellátása volt.

(*Erdély és a Hunyadiak*) A negyedik tankönyv a 74. oldalán tárgyalja a törökellenes harcok történetét, ahol Hunyadi Jánost is megemlíti: „*Erdélyben a törökellenes harc élére Hunyadi János állt. Serbe fia Vajk, Hunyad környéki román kenéz fia. Tetteiért Magyarország királya Hunyad birtokával és várával ajándékozta meg.*”³² Hunyadi származásával kapcsolatban Thuróczi János krónikájából idéz, mi szerint „*Volt ekkor az országban egy nagyszívű vitéz, nemes, híres havaselvei nemzetségből eredt: Hunyadi János, harcias ember, fegyverforgatásra, hadak vezetésére termett.*” A Hunyadi család eredete körül máig viták folynak, ennek részletes ismertetésétől eltekintve csak a román tankönyvek esetleges forrásaira koncentrálok. Ezek eredői ebben az esetben a Hunyadi Mátyás korából származó történetírói források. Mátyás humanista történetírói ugyanis a Hunyadi család hírnevének öregbítése érdekében igyekeztek minél előkelőbb ősöket szerezni uralkodójuknak. Mint arra Lajtai L. László rámutat, annak ellenére, hogy a mai napig nem ismert Hunyadi pontos születési dátuma, okleveles források alapján tudjuk apai nagyapja, apja és apai ági férfirokonainak nevét (Serbe, Woyk, Magas, Radul-László), valamint nemesítésük idejét (1409). Ezen kívül a család felekezeti hovatartozását (katolikus) is. Számos egykorú és későbbi krónika fennmaradt felmenőiről, Thuróczi János krónikájában apja Havasalföldről került volna Magyarországra, Antonio Bonfininál és az ezt később tőle átvevő Heltai Gáspárnál pedig az, hogy maga Zsigmond király nemzette egy erdélyi bojár Morzsina (Erzsébet) nevű lányával. A közép-európai nemzetépítési stratégiák nevében a románok például Hunyadit Havasalföldről bevándorolt bojár, Hunyad környéki kenéznek is tekintették, ezzel szemben a magyarok hagyományosan magyarságát hangsúlyozták, így erdélyi magyar birtokos nemes szülők törvényes gyermekének titulálva Hunyadit. A különböző nemzeti megítélések mellett párhuzamosan megjelentek az olyan eredetmítoszok is, amelyekben Hunyadi rokonainak tekintették többek között Nagy Lajos és Zsigmond király feleségét (Erzsébet és Mária), a bizánci császári rokon Paleolog Erzsébetet is. Az ifjú, feltörekvő Hunyadit tartották Zsigmond király, Scaligeri veronai herceg vagy Lazarevics István szerb fejedelem törvénytelen fiának is. Ahogy mindezzel kapcsolatban Lajtai megjegyzi: „*Az apai ágon (havasalföldi vagy erdélyi) román, római, olasz, magyar (székely), lengyel, nem definiált balkáni, délszláv, szerb és bolgár; anyai ágon pedig román, görög, szerb és magyar eredet téziseihez a 20. században végül a kun felmenőké társult apai őseinek társadalmi státusa és személynevének etimológiája alapján.*”³³

(*Erdélyi humanizmus és az első „román egyesítési kísérlet”*) A hatodik tankönyv 2. fejezetében a 28. oldalon humanizmus a román államokban címmel szerepel az alábbi szöveg, ahol Erdélyt ugyancsak a román államokhoz sorolja a szerző: „*A humanizmus Erdélyben (Transilvania) a XV., Havasalföldön (Țara Românească) és Moldvában (Moldova) a XVI. századtól kezdődően terjedt el. Elsősorban történelmi vagy vallásos jellegű műveken keresztül nyilvánult meg: Nicolaus Olahus és Johannes Honterus tudósok alkotásaiban, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce krónikások írásaiban, Dimitrie Cantemir fejedelem műveiben (Moldva uralkodója 1693, 1710-1711).*”³⁴ A humanisták között a könyv felsorolja Oláh Miklós anyai ágról magyar, apai ágról román származású történetíró, későbbi esztergomi érseket, Hont vármegye főispánját, királyi helytartót. Továbbá Honterus János erdélyi szász reformátort, természettudóst és könyvkiadót.

A román tankönyvekben Erdély többnyire a „*három román ország*” egyikeként jelenik meg, mintegy kiszakítva a történelmi Magyarország kontextusából. A negyedik tankönyv 58. oldalán emlékezik meg Mihai Viteazul havasalföldi vajdáról, a nagy egyesítőként ábrázolt Mihai 1600-ban Moldvába való bevonulásával és erdélyi hatalomátvitelével

valósította meg a „román országok” egyesítését: „*Mihai Viteazul legnagyobb álma az volt, hogy az egész románságot egy erős és független államba egyesítse. 1599-ben átkelt a Kárpátokon, és a sellenberki ütközetben legyőzte Erdély fejedelmét. 1600-ban bevonult Moldvába, és elűzte Ieremia Movila-t, aki Lengyelországnak tett vazallusi esküt. Így valósította meg a román országok első politikai egyesítését. Az egyesítés csupán 1601-ig tartott, mivel Mihai Viteazul álnok módon meggyilkolták Torda mellett.*”³⁵ Ahogy arra Lucian Boia román történész is felhívja a figyelmet, Mihály vajdát a 19. század közepén kezdik el egyesítőként kezelni a román krónikaírásban. A román fejedelemségek (Moldva, Havasalföld) 17. századi krónikás történetírásából, de még az 1800-as évek eleji román történetírásból is teljesen hiányzik Mihai Viteazul effajta értelmezése. Mindaddig Mihai becsvágyó személyiségén kívül keresztény eszmeiségét és II. Rudolf császárral ápolt jó kapcsolatait emelték ki. A krónikairódalom képviselői, így Miron Costin és Radu Popescu is az erdélyiek és a moldvaiak meghódítóját látta Mihai-ban, továbbá mindketten kiemelik a vajda becsvágyó természetét. Samuil Micu a vajdában a törökök legyőzőjét látta, aki sikeres harcai után elfoglalta és Rudolf császárnak adta Erdélyt. Boia szerint Georghe Sincainál jelennek meg először Mihai életének mitikus elemei, aki történetírói vitái során először védelmezi meg a vajda személyiségét, ellenfeleihez képest kedvező, erkölcsös portrét festve le róla. A nemzeti eszme jelei azonban még az 1830-as években sem jelennek meg a vajdáról szóló történeti irodalomban. Lucian Boia az erdélyi Aaron Florian munkásságában látja a döntő fordulatot Mihai Viteazul történeti értelmezésében. Ezt azzal támasztja alá, hogy Aaron Florian munkájára jellemző először a Mihai történelmi szerepének felnagyítása és a vajda tetteinek beillesztése a román nemzeti történelembe. Ezzel szemben a moldvai Kogălniceanu egyazon évben megjelent munkájában Mihályt még a Miron Costin-i alapokon nagy hadvezérként és hősként jellemzi, de egyáltalán nem Románia nemzeti egyesítőjeként. Mihai Viteazul felemelkedése mindinkább 1840 után domborodik ki a román történelemben. Gheorghe Bibescu (1842–1848), aki a nagy vajda utódjaként szerette volna feltüntetni magát, politikai okokból kezdte el hangoztatni, hogy Mihály vajda a románok egyesítője és Havasalföld dicsőséges uralkodója. Mihály egyesítői szimbóluma Boia szerint Nicolae Bălcescu 1852-es befejezetlen művében nyeri el igazi funkcióját. Itt jelenik meg először a vajda célkitűzései között a nemzeti egység létrehozásának gondolata. Bălcescu művében először került Mihály szerepe a három ország történetében a román nemzeti történelem értelmezéseként. Ezzel kifejezve az óhajt a három fejedelemség egy uralkodó alatti egyesítésére. Mihai vajda népszerűségét Moldva és Havasalföld 1859-es egyesülése csak tovább fokozta, így Moldvában is egyre inkább a közös történelem részeként került előtérbe egyesítői szerepe. Lucian Boia szerint Mihai felemelése egyetlen román történetírói nemzedék sajátja, mégpedig az 1848-as forradalom nemzedékéé. Ez a nemzedék ugyanis amellet, hogy a modern Románia eszméjének megteremtője és letéteményese, először látta Mihai-ban az ókori Dacia feltámasztóját.³⁶ A hatodikos tankönyvben egy részletesebb, de kevésbé pontos leírást kapunk a „román államok” – beleértve Erdélyt – közigazgatási rendszeréről és a Mihai-féle egyesítési kísérletről: „*A román államok (Țările Române) sajátos belső felépítéssel és vezetéssel rendelkeztek. Erdély (Transilvania) élén fejedelem állt, míg Havasalföld (Țara Românească) és Moldva (Moldova) élén vajdák, uralkodók. Ezek az államok az Oszmán Birodalom fennhatósága (uralma) alatt álltak. A XVI. század végén Mihai Viteazul (1593-1601), Havasalföld (Țara Românească) vajdája, harcolt az Oszmán Birodalommal. Legfontosabb ütközeteit Călugăreni-nél és Gyurgyevónál (Giurgiu) vívta a török hadsereg ellen (1595). 1600-ban rövid ideig egyesítette a három román fejedelemséget.*”³⁷ Amíg az általam vizsgált

általános iskolai tankönyvekben román államokként nevezik meg az említett három fejedelemséget, addig az újabb szövegekben a leggyakrabban általában a „román térség” (spațiul românesc) elnevezés alatt taglalják a román vajdaságok és Erdély történetét.

(*Az 1848-as forradalom Erdélyben*) Az 1848–49-es események és az első világháború közötti időszak ábrázolása során a román tankönyvek elsősorban a formálódó független román államra koncentrálnak, de kitérnek a határon túli (benne a magyarországi) románság történetére is, ám meglehetősen mostohán bánnak az erdélyi történésekkel. A modern román állam létrejöttének folyamatát leíró fejezetben a szerzők annak egyik epizódjaként tesznek említést a forradalmi történésekről. Röviden ismertetik a negyvennyolcasok politikai programját, de szinte csak Havasalfölddel és Moldvával foglalkoznak: „A románok lakta területeken a negyvennyolcas forradalomnak egyaránt voltak politikai, nemzeti és társadalmi okai. Vezetői közé tartoztak Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri Moldvában, Avram Iancu Erdélyben, illetve Nicolae Bălcescu, Ion és Dimitrie Brătianu Havasalföldön. Erdélyben, Bánságban (Banat), Bukovinában (Bucovina) a románok politikai, társadalmi, vallási és nemzeti jogokat kívántak.”³⁸ A hatodikos tankönyv románok lakta területek alatt egyben tárgyalja a havasalföldi, moldvai és erdélyi történéseket, amelyek célja a Habsburg Birodalomban való függetlenség kivívása. „A Habsburg Birodalomban az osztrákok, magyarok, csehek és románok harcoltak a politikai jogokért és a nemzeti egyenjogúságért. Viszont itt is a forradalmat leverték az osztrák és orosz ellenforradalmi erők.”³⁹ A tankönyv az 1848-as események tárgyalásánál azonban nem ejt szót az erdélyi etnikai villongásokról, amely során Puchner császári tábornok oszd meg és uralkodj politikát gyakorolva osztotta meg a magyar és román forradalmárokat Erdélyben, helyette a két román fejedelemségre koncentrált. Továbbá az erdélyi románok balázsfalvi gyűlése is csupán említőlegesen szerepel benne.

(*Erdély és az első világháború*) A román tankönyvek az első világháborúban a román lakta területek egyesülésének lehetőségét, a nagy nemzeti egység kivívásának alkalmaát látják. Az első világháború ismertetése során a román tankönyvek a román ajkú népesség idegen hatalom alóli felszabadításával indokolják meg Románia háborúba való belépését: „Románia 1914-1916 között semleges maradt. 1916-ban Ferdinánd, I. Károly örököse, a kormánnyal együtt elhatározta, hogy belép a háborúba az Antant [sic!] oldalán, mert támogatta Erdély, a Bánság és Bukovina felszabadítását az osztrák-magyar uralom alól.”⁴⁰ Arról azonban nem írnak, hogy a németbarát I. Károly után hatalomra kerülő I. Ferdinánd román király már a közvéleménnyel egyetértésben az antant hatalmakkal kötött kedvező kimenetelű szövetségi szerződés után döntött a háborúba való belépés lehetőségéről. A román nemzeti narratívának megfelelően szerepel a tankönyvekben, hogy Románia 1916 és 1918 között, az antant oldalán vett részt az első világháborúban, ezáltal „rég” területeket szerzett vissza. A tankönyvekben a gyulafehérvári gyűlés, mint a nagy egyesülés politikai megalapozása kerül bemutatásra, amely során kimondták Erdély egyesülését a Román Királysággal, ugyanakkor a nemzetiségek jogait is megerősítették: „Erdély Romániával való egyesülése ünnepélyes keretek között zajlott Gyulafehérváron, amelyen az összes tartomány és társadalmi réteg képviselői vettek részt. Itt 1918. december 1-jén megszavazták az egyesülést.” Az, hogy ezen valójában a szászok kivételével nem vettek részt a kisebbségek képviselői, és hogy Gyulafehérváron végül nem az odaérkező több tízezer demonstráló jelenléte dominált, hanem az a nemzetgyűlés, mely a 26 vármegyéből

érkező 600 képviselő mellett még ugyanennyi taggal gyarapodott a Regátból és a román hadseregből, nincs feltüntetve. Ahogy az sem, hogy a románok számára a magyar Károlyi-kormány a Magyar Államvasutakon keresztül ingyen vonatokkal támogatta a gyűlésen való részvételt.⁴¹ A gyulafehérvári gyűlésnél a tankönyvek kiemelik, hogy Erdély elszakadása mellett a gyűlés tagjai határozta a nemzeti kisebbségek egyenlő helyzetéről, azt azonban már nem említi meg, hogy ez a gyakorlatban az 1923-as kisebbségi törvényekig nem valósult meg.

(Összegzés) A romániai magyar nyelvű tankönyvekről elmondható, hogy a hetedikes, kifejezetten magyar kisebbségnek szánt, a magyar kisebbség történelmét bemutató tankönyvet leszámítva narratívájuk nem tér el a hagyományos román nemzeti kánonról, amely fő ismérve a nemzet- és nemzetállam-központúság. Ez a szemléletmód abban kulminálódik, hogy a román etnikai népesség előtt a kezdetektől fogva egy, végső cél lebeg: a román nemzetállam létrejötte. Ez négy állomásban fedezhető fel a román nemzeti történelemszemlélet narratívájában. Ennek első állomása a román etnogenezis, amely során a géta-dák népesség a romanizáció folytán válik antropológiailag egységessé, egy nyelvet beszél és egy közös kultúrát képvisel, ennek lezárása a balkáni szláv népekkel való egybeolvadás, amely egyértelműen a román-ság erdélyi elsőbbségét hivatott megalapozni. A nemzeti egység gondolat második állomása Mihai Viteazul és a „három román ország” rövid idejű egy uralkodó alatti egyesítése. Mindezt harmadikként a nemzeti ébredés korszakának lezárása, Moldva és Havasalföld 1859-es I. Cuza alatti egyesülése zárja le. Negyedik és egyben utolsó állomása pedig az 1918-as „Nagy Egyesítés” és nemzeti függetlenség elérése, amely a betetőzése s egyben a lezárása az eddig is meg lévő kulturális egységre építve a mai modern román nemzet kialakulásának.

A tankönyvek minősége eltérő, a fordítások és az ábrák, különösen a negyedik osztályos tankönyv esetén nem felelnek meg még a legalapvetőbb formai és tudományos követelményeknek sem. A tankönyvekben vegezen szerepelnek a román országok/államok, román fejedelemségek/vajdaságok kifejezések a románok lakta területekkel, román régióval együtt. Ahogy a hasonló eredményre jutó Zahorán Csaba is megfogalmazta 2009-es tanulmányában, a román történetírás „nemzetállam-központúsága óhatatlanul ütközik a magyar tankönyvek látásmódjával, a két nézőpont közeledése előtt itt meglehetősen komoly akadályok tornyosulnak”, véleménye szerint „Erdély története és a román–magyar kapcsolatrendszer olyan párhuzamos narratívákba integrálódik, amelyek egymással »inkompatibilisek«, és még vitára sem nagyon adnak lehetőséget.”⁴² Habár Zahorán szerint az újabb tankönyvekben már aligha lehet fel ez a szemlélet, a 2018-as romániai kötelező állami tankönyvrendszer bevezetésével – amely nem kis részben a magyar rendszer mintájára készült el – ismét előtérbe kerültek a román történetírás hagyományos problémái, ezért úgy vélem, a Zahorán által több, mint egy évtizede felállított két különböző, ellentétes nemzeti narratíva továbbra is helytálló elképzelés. Sőt, egyre inkább úgy tűnik, hogy 2020-ra már az eddig létező közös történelem alapú oktatás irányába tett lépések is elhalványultak a román politikai frakcióharcok eredményeképp. Ugyanakkor pozitív eredményként kell megemlítenem a román állam által a 2010-es évek végén elindított, magyar szerzők közreműködésével működő kisebbségi tankönyvgyártási folyamatot, és az ennek köszönhetően létrejövő *A magyar kisebbség történelme és hagyományai* című tankönyvsorozatot, igaz ennek transzilvanista jellegű, békés együttélést hirdető szemléletmódja még mindig nem szivárgott át a román nyelvű, illetve a nem kisebbségi történelemkönyvekbe.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barna, Gergő: *Közoktatási helyzetkép: a magyar nyelvű képzésben részt vevők számának és arányának alakulása 1990 és 2017 között*. Statisztikai elemzés <http://ezer100.ro/kozoktatasi-helyzetkep-a-magyar-nyelvu-kepzesben-reszt-vevok-szamanak-es-aranyanak-alakulasa-1990-es-2017-kozott/>
- Boia, Lucian: *Romania. Borderland of Europe*. Reaktion Books, 2001.
- Bonfini, Antonio: *A magyar történelem tízedei*, ford. Kulcsár Péter, Balassi Kiadó, 1995.
- Köpeczi, Béla: *Erdély története I*. Akadémiai Kiadó, 1986.
- Lajtai, L. László: Genealógia és nemzetépítés Hunyadi János származásának újraértelmezései a 19. század és a 20. század elejének magyarországi történetírásában és tankönyveiben. In: *Kommentár 2017/2, Idő és identitás Köztes-Európában*, 100–127.
- Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1999.
- Mihăilescu, Cleopatra – Pițilă, Tudora: *Történelem IV. osztály*. Aramis Kiadó, 2018.
- Schütz, István: *Fehér foltok a Balkánon. Bevezetés az albanológiába és a balkanisztikába*. Balassi Kiadó, 2006.
- Stan, Magda: *Történelem VI*. Didactica si Pedagogica, 2018.
- Stoica, Stan – Becheru, Dragoș Sebastian: *Történelem 5, Tankönyv az V. osztály számára*, CD Press kiadó, 2018.
- Szász, Zoltán: *Erdély története III: 1830-tól napjainkig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- Sztrabón: *Geógraphika*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
- Tamás, Lajos: *Erdély*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1940.
- Zahorán, Csaba: *Rivális nemzeti narratívák. A román és magyar középiskolai történelemtankönyvek összehasonlító elemzése*. Kutatási Füzetek 14, *A magyarsággép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2009, 431–470.

Hivatkozások:

- http://itthon.transindex.ro/?cikk=28115&miert_nincs_meg_mindig_roman_tankonyve_sem_a_hetedikes_magyar_diakoknak?
- <https://www.maszol.ro/index.php/tarsadalom/86097-tankonyvek-nelkul-kezdték-meg-az-iskolat-az-otodikesek-az-utmutatot-vizsont-magyarra-is-lefordítják>
- <http://rmpsz.ro/hu/h/35/erdelyi-tankonyvtanacs>
- <https://www.abelkiado.ro/hu/konyvek?q=tank%C3%B6nyv>
- http://itthon.transindex.ro/?cikk=27548&megneztuk_hogy_mit_tanulnak_tortenelem_oran_a_diakok_a_magyarokrol

JEGYZETEK

1 Barna, Gergő: Közoktatási helyzetkép: a magyar nyelvű képzésben részt vevők számának és arányának alakulása 1990 és 2017 között, Statisztikai elemzés http://ezer100.ro/kozoktatasi-helyzetkep-a-magyar-nyelvu-kepzesben-reszt-vevok-szamanak-es-aranyanak-alakulasa-1990-es-2017-kozott/ Közzététel: 2019. június 11. 2 http://itthon.transindex.ro/?cikk=28115&miert_nincs_meg_mindig_roman_tankonyve_sem_a_hetedikes_magyar_diakoknak? 3 https://www.maszol.ro/index.php/tarsadalom/86097-tankonyvek-nelkul-kezdték-meg-az-iskolat-az-otodikesek-az-utmutatot-vizsont-magyarra-is-lefordítják 4 http://rmpsz.ro/hu/h/35/erdelyi-tankonyvtanacs 5 https://www.abelkiado.ro/hu/konyvek?q=tank%C3%B6nyv 6 http://itthon.transindex.ro/?cikk=27548&megneztuk_hogy_mit_tanulnak_tortenelem_oran_a_diakok_a_magyarokrol 7 Zahorán, Csaba: <i>Rivális nemzeti narratívák. A ro-</i>	<i>mán és magyar középiskolai történelemtankönyvek összehasonlító elemzése</i>, Kutatási Füzetek 14, <i>A magyarsággép a közép-európai tankönyvekben a 20. században</i>, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2009, 431–470. 8 Mihăilescu, Cleopatra – Pițilă, Tudora: <i>Történelem IV. osztály</i>, Aramis Kiadó, 2018. 9 Stoica, Stan – Becheru, Dragoș Sebastian: <i>Történelem 5, Tankönyv az V. osztály számára</i>, CD Press kiadó, 2018. 10 Stan, Magda: <i>Történelem VI.</i>, Didactica si Pedagogica, 2018. 11 Mihăilescu–Pițilă 2018, 44. 12 Bonfini, Antonio: <i>A magyar történelem tízedei</i>, ford. Kulcsár Péter, Balassi kiadó, 1995. 3. könyv 9. 280–285. 13 Stoica–Becheru 2018, 92. 14 Sztrabón: <i>Geógraphika</i>, Gondolat Kiadó, Budapest, 1977. 15 Boia, Lucian: <i>Romania. Borderland of Europe</i>, Reaktion Books, 2001.

- 16 „*An Island of Latinity*” In. Boia, Lucian: 32 Mihăilescu–Pițilă 2018, 74.
Romania. Borderland of Europe, Reaktion Books, 33 Lajtai, L. László: *Genealógia és nemzetépités*
2001, 28–58. Hunyadi János származásának újraértelmezései
17 Stoica–Becheru 2018, 108. a 19. század és a 20. század elejének magyar-
18 Mihăilescu–Pițilă 2018, 27. országi történetírásában és tankönyveiben In.
19 Schütz 2006, 105. Kommentár 2017/2, Idő és identitás Köztes-
20 Stoica–Becheru 2018, 107. Európában, 100–127.
21 Köpeczi 1986, 242. 34 Stan 2018, 28.
22 Mihăilescu–Pițilă 2018: 48. 35 Mihăilescu–Pițilă 2018, 58.
23 Köpeczi, Béla: *Erdély története I.*, Akadémiai 36 Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román*
Kiadó, 1986, 196. köztudatban, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1999,
24 Köpeczi 1986, 236–237. 23–28.
25 Mihăilescu–Pițilă 2018, 48. 37 Stan 2018, 48.
26 Tamás, Lajos: *Erdély*, Magyar Történelmi 38 Stan 2018, 90.
Társulat, Budapest, 1940, 61–71. 39 Stan 2018, 90–91.
27 Mihăilescu–Pițilă 2018, 76. 40 Mihăilescu–Pițilă 2018, 90.
28 Köpeczi 1986, 203. 41 Szász, Zoltán: *Erdély története III: 1830-tól*
29 Stoica–Becheru 2018, 134. *napjainkig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988,
30 Köpeczi 1986, 291. 1713–1715.
31 Köpeczi 1986, 295–296. 42 Zahorán 2009, 464–467.

